

A BOMLÁSBAN AZONOSULÓ ÉN

– Marno János *Este* című
verséről

ESTE

John Donne-nak és Gottfried Benn-nek

*Végül a kezem is elbomlik
egyszer, egymásba kulcsolva
percei hátul, a farkcsontom
alatt, vagy államot támasztva
elől, ahogy egykor az álmat
esténként kérni tanítottak.
Torkom belobbant, és csorgott
a gyomromba vagy számba a genny,
aszerint, hogy előredöntve
csóváltam vagy hanyatt vetődve
himbáltam vén hajópadlónkon
a fejem. Ott erjedtem, mikor
még levele volt a dohánynak,
s húsa még dús a levegőnek.*

Az esetlegesség látszata s a mögüle előtűremkedő mélyebb logika, a másvalamivel behelyettesíthetetlen lírai gondolat rögzíthetlensége és a végletekig fokozott önreflexió együttese az, ami a Marno-versek dinamizmusát adja. Nehezen megragadható versvilág ez, de – minden ellenkező híresz-

telés ellenére – korántsem érthetetlen, pláne nem értelmetlen. Versekkel kapcsolatban érthetlenségről beszélni, egyébként is, nem csupán teljesen félrevezető, de meglehetősen céltalan és lusta dolog is, márpedig a kortárs vers olvasója egyvalami nem lehet: lusta.

Marno lírája persze a kezdetektől magában hordoz valamiféle irányítatlanságra való törekvést, jobban mondva annak reflektív belátását, hogy a vers lényegileg irányíthatatlan, ám, ennek a belátásnak a nyomán, éppen ez az irányíthatatlanság költői eszközzé tehető. Ez Marnónál ugyanakkor – bár korai versei a nyelv materiális szintjén is (olykor a hangköltészet neoavantgárd kísérleteihez némiképp hasonlóan) foglalkoztak ezzel a lehetőséggel – nem pusztán a nyelvi megelőzöttség közkezen forgó felfogásából eredeztethető, sokkal inkább a gondolat, a lírai gondolkodás működési mechanizmusának sajátosságaként értelmezhető. A marnói állítás tehát nem feltétlenül az, hogy a nyelv így működik, hanem az, hogy a gondolkodás, tehát végső soron én működöm így, miközben verset írok.

A lírai én Marno költészetében mindig is egy karakteresen meghatározatlan alakként jelent meg; néhány jellemző és visszatérő vonással felruházva, a megismerhetőség látszatát keltve, de azt egészen soha meg nem engedve, ugyanakkor sejthetően életrajzi utalásokkal „megszórva”. Sőt, annak ellenére, hogy a versek egyik tétje látszólag az, hogy mindig az adott vers közegében keljen életre az én – hiszen annak léte Marnónál sohasem magától értetődő vagy eleve feltételezett –, ez a homályos alak határozott múlttal, visszatérő emlékképekkel, *ad absurdum* gyermekkorral is rendelkezik. Az utóbbi kötetekben ráadásul nevet, illetve társat, tükörképet is kapott: Nárcisz és Anna formájában.

Az *Este* pedig valahol ott bomlik ki, ahol a Nárcisz-versek elhervadtak. Formailag, logikailag és nyelvileg azok szerves folytatása, azonban a hangsúlyozottabb személyességen keresztül el is távolodik a Nárcisz-költemények én-ábrázolásától, mintegy kilép azok tükörlabirintusából. Mintha a lírai én a bomlásban azonosulna az őt körülvevő mással, azaz mintha a költő a szöveg pusz-

Gerevich András

ANNA

Marno Jánosnak, szeretettel

nem jött el, de talán ott andalgott
a park fái között, és dalolgotott,
elmédben, amikor Náracs zaklatott
álmában egy őszi éjjel egymásba
botlottunk. Forgolódott, gyúrta a párnát,
mormolta a szavakat, hányingertől
kábán, talán fel is üvöltött fél-éberben,
félíg életben, önelégült félelmében,
de lenyugodott néhány percre,
ahogy a sötétben átosontunk benne,
mint a tolvajok, pillantásokat loptunk,
boldog perceket rejtegettünk, titkokat
csempészünk húsba, agyvelőbe rejtve,
álomszűkületben szuszogunk. Most
a szavaidat is ellopom, beléd bújok,
és kutya bőrében ébredsz magunkra,
ahogy vadul ugat és nyüszít, koponyád
visszhangozza, de tébolyra hajzva
az acsargás boldogsággá szelődül,
hiába köpködöd a keserű szavakat,
fröcsköl a pofádból a keserű nyál.
Én meg a legnagyobb gonddal
sem tudom elkerülni, hogy szerkezete
legyen a versnek, eleje, közepe –

vége nem lesz, mert önmaga végzete.
Tavaszi nimfát, mézédés fügét
hoztam neked. Ketten maradtunk.
A harmadik, ki velünk volt, halott,
a levegő megrohadt körülötte,
a Duna nyelte el, és bomlott, lerágott,
ismeretlen testet köpött vissza –
csak te éled túl minden halálotat,
nem tud kinyírni a sorsod, saját húsodból
faragsz mulandó szobrot. Saját szavakból.
Az én gyereke nem tudott megfoganni,
hiába akart élni, akár keserű fél-életet,
véresen lökte ki magából a női test,
ahogy engem a vágy, nem tudunk
soha megtapadni. Húsodba beleragadt,
belenőtt egy életre saját halálotat.
Testedet évről évre görgeted magad előtt,
mint ganajtúró bogár, matatsz a földben,
keresed, ami halandó, ami halott, belülről
tapogatód ki a testemet, a szerveimet,
ahogy a vaksi sötétben keresed
rémálmom vidámparkjából a kiutat.

tulás-víziójának váratlanul és érzelmesen
válna alanyává a vers során. Az első mondat
rögtön, mintegy fordított életutat bejárva,
három időszakot rögzít egyazon pillanat-
ban. A feltételezett jövőt: „Végül a kezem
elbomlik / egyszer”; a kéztartás jelenvaló-
ságát: „egymásba kulcsolva / percei hátul, a
farkcsontom / alatt, vagy államat támasztva
/ elöl”; és a mozdulat által előhívott emlék-
képben a múltat: „ahogy egykor az álmat /
esténként kérni tanítottak”. A várható bom-
lás képe által elindított asszociációs örvény
az elvontabb megszólalásban „érdekelt” ént
mintegy berántja, s a körforgás végén saját
gyermekkorába taszítja vissza, a gyermek-
korba, amellyel képtelen nem azonosulni,

bármilyen banálisan jelenik is meg, az esti
imára összekulcsolt kéz emlékeként.

De az önnön múltjába bezuhant én a gyer-
mekkori emlékeképek közül önkéntelenül is
egy, a pusztuláshoz köthető momentumba
érkezik vissza. A vers kiindulópontjaként
felvázolt elmúlás-kép egy gyerekkori beteg-
ségállapot leírásába bomlik tovább: „Torkom
belobbant, és csorgott / a gyomromba vagy
számba a genny”. A gyerekkorban vélhetően
halálközeli eseményként megélt torokgyulla-
dás és annak „produktuma”, a genny vissza-
kapcsol az elbomló, rothadó kéz képzetéhez,
miközben a fejmozgatás kettős iránya párhuzamosságot mutat a farkcsont fölött, illetve az áll alatt összekulcsolt kéz kettős helyzeté-

Aloe vera (részlet)

vel: „hátsó, a farkcsontom / alatt, vagy államat támasztva / elöl”, illetve „előredöntve / csóváltam vagy hanyatt vetődve / himbáltam vén hajópadlónkon / a fejem”. A verszárlat végül a leghagyományosabb értelemben vett elégikus hangon szólal meg, látszólag: „Ott erjedtem, mikor / még levele volt a dohány-
nak, / s húsa még dús a levegőnek.”

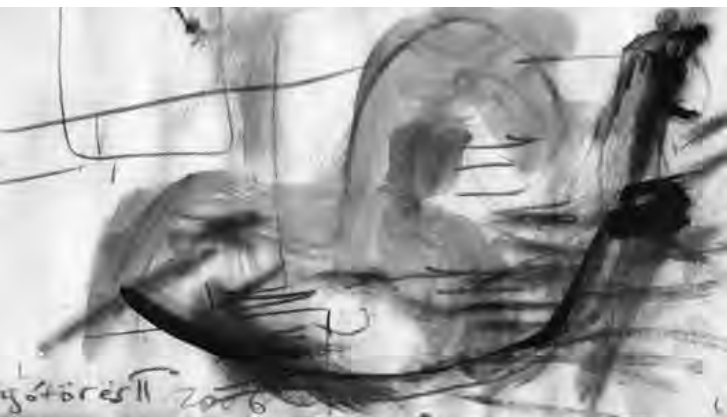
Hogy mégsem klasszikus elégiaszituációval van dolgunk, azt az erjedés megjelenése magyarázza. Ugyan „még levele volt a dohány-
nak” és „húsa még dús a levegőnek”, én már akkor is ott *erjedtem*, mondja. Nem arról van szó tehát, hogy visszatekint egy másféle létállapotba, mint egy öregkori versben, ahol a halállal számot vető költő a fiatal, étellel teli önmagát idézi meg, nem; azt állítja, már akkor is *erjedtem*, ahogy azóta is, és ahogy hamarosan végképp elbomlok. Nem is elégia az *Este* a szó szoros értelmében, hiszen az időről s az időben való létről nem mint folyamatról, hanem az összecúszó időpillanatokból kirajzolódó, mindenkor jelenlévő pusztulásról mint létállapotról beszél. Tulajdonképpen keserősége (ezt az ízt mintha a dohánylevelek is megidéznék) sem abban áll, hogy múlik az idő, fogy, hanem abban, hogy a létezés minősége mindig is ugyanaz: folyamatos erjedés, bomlás (finom megoldás, ahogy az elbomló ujjcsontok percei is az időre utalnak). A verszárlatban van tehát mindaz, ami a retrospektív nézőponthoz köthetően más, mint ami a jelenben létezik: a dohánylevél és a dús levegő. De ezek a nagyon erős képek mint-

ha inkább a körülményekre, egy – feltételezhetően – vidéki miliőre utalnának, önmaga, saját egykori ottléte viszont az erjedésben ölt formát, a dohánylevél élettelségével és a levegő dús húsával szemben.

Valamiképpen ez az állapotserűség, tehát annak tudata, hogy a létezés elsődleges attribútuma paradox módon a pusztulás, ez indokolhatja a vers ajánlását: „*John Donne-nak és Gottfried Benn-nek*”. Mindkét költő több Marno-versben is előfordul „vendégként”, s mindig olyan helyzetben, ahol a múlt és a jelen, a létezés és a pusztulás, az én és a másik egybesűrűsödve jelenik meg – éppen úgy, ahogy Donne a tizenhetedik, Benn a huszadik, Marno pedig a huszonegyedik században szólal meg egyazon módon, ha nem is ugyanolyan hangon, természetesen. *a semmi esélyében* is szerepel egy Donne-nak ajánlott vers, *A test* címmel, melyben az *Esté*hez viszonylag közletről kapcsolódó sorokat olvashatunk: „Mert fölnevezve már az ég / sem fest különbül, csupán egy dög gödre / melyhez felnöve mélyül csak még tovább / amit magába temetne az elme...”. A *Kairos* című kötetben, amelyben az *Este* is megjelent, két további szöveg kapcsolódik az ajánlásban megidézett szerzőkhöz. Egyfelől a *Hédi* című, amelyben a versbeszélő régi Benn-kötetét keresi (Eliot könyve mellett), s ez a keresés (amely inkább csak kesergés az eltűnt kötetek felett, nem valódi kutatás utánuk) hív elő – az *Esté*hez hasonló módon – gyermekkori emlékképeket: „Eliot, hol az Eliotom, / és Bennem, hol a régi Bennem? / Mikor hanyatt fektemben az Ost- / romban, kint az ablakpárkányon, / kapaszkodtam a sínbe, melyet / rücskösre mart a lusta rozsdá, / úgy tartotta fejem fölött fél- / úton a redőnyt.” Mikközben persze a „hol a régi Bennem?” kérdés akár önmagára vonatkoztatva is olvasható. A másik vers címe pedig egyszerűen: *John Donne-nak*. Ebben, szintén gyermekkori emlékképként, egy lúd jelenik meg, amely emberi hangon szólal meg s a pusztulásra figyelmezteti: „elébe vág / a gyerekkorából egy gúnár, / és lángot köpdösve sziszeg a / képébe: »Meghalsz, disznó!«”, majd az utolsó sorokban, Donne-ra utalva így fejezi be a verset: „Mert

méltósággal szól a szárnyas, / mint egy költő a századokból / híven ebben s a túlvilágban, / s ólójában tartva a halált jól.”

A Marno-vers sűrű rétegzettsége tehát abból a szemléletmódból fakad, amelyik nem folyamatként tételezi fel a létezés–pusztulás kettősségét, de még csak nem is körforgásként, hanem egyszerre jelenlévő, szétválaszthatatlan állapotként. Ehhez hasonlóan maga a vers sem valaminek a leírása, nem valami önmagán kívül létezőnek a versbe fordítása, hanem egy újra és újra megfogalmazandó tény, ami, bár tökéletesen soha nem írható le, mégis, kizárólag a leírásban létezik. Hasonlóan ahhoz, ahogy Benn látta egyik korai esszéjében (*Epilógus és lírai én*) a költészet működésmódját: „A szó megmagyarázhatatlan hatalma: oldás és kötés. Idegen hatalma annak a pillanatnak, amelyből alakok bukhatnak elő a Semmi formakövetelő erejénél fogva. A versszak transzcendens realitása,

Hajótörés (részlet)

pusztulással és visszatéréssel teli; az individuum roncsoltsága és a kozmológiai lét: benne dicsőül meg az antitézis, rajta nyugszik a tenger, az éj magasa, és Sztűx-parti álommá változtatja a teremtést: »Soha és mindég.«

Mindezek után talán az sem mellékes, hogy az *Este* a *Kairos* című kötetben jelent meg, tehát egy olyan kivételes momentumra utaló térben, mely a khronosszal, a folyó idővel szemben egy másik jelenséget, azt a meghatározhatatlan eseményt jelöli, amikor, mintegy a folyamatos időn ejtett sebként, a múlt, a jelen és a jövő egyazon pillanatba sűrűsödik.

Sztermen András

ESTE

Ez a vers a költő 2012-ben megjelent, *Kairos* című kötetének kezdő ciklusában található.¹ Talán első olvasásra is érződik, mennyire sűrű szövésű darabbal van dolgunk: olykor fogalmi jelentések ködlenek föl, majd tűnedeznek el, akár egy húsos, nedvdús növényzövet fölött a pára.

A verskezdet elsőre mint egy mellékes (mégis mehökkentő) tényre, a figyelmet a halál kéznél levőségére felhívó, kegyetlen helyzetjelentés, illetve mint egy rendkívül szuggesztív látványeffektus (a kéz, amint atomjaira bomlik) kelt hatást az olvasóban. Csakhogy itt még ennél is többről van szó! Marno János egy Kerber Balázssal közösen tartott esten, Borsik Miklós kérdésére felelve osztotta meg az egybegyűltekkal, hogy a kéz mint kezdet (mihez kezdjek? mibe fogjak?) etimológiai, filozófiai kérdésköre² mindig is izgatta őt. Könnyen belátható, hogy erre játszott rá 2011-ben megjelent esszékötetének címe is: *Kezünk idegen formákba kezd*. Mindennek fényében a kezdősor új jelentéssel

¹ Az itt elemzett versszöveg azonban nem egyezik meg *betű szerint* a kötetbelivel, abban ugyanis „*ott ernyedtem*” szerepel „*erjedtem*” helyett. E változat a *Népszabadság Hétvége* mellékletében jelent meg (2010. március 6.). Elemzésemben is erre támaszkodom. Ha nem így tennék, egyes bekezdéseket alighanem el kellene hagynom, az elemzésem íve azonban nem törne meg. Hiszen a bódítóan dús levegő és a hatalmas dohánylevelek mint a paradicsomi létezés nélkülözhetetlen elemei így is sértetlenek maradnának. Az e környezetben való ernyedés, ellankadás pedig, amely már-már a halál iránt is fogékony nyugalmat sugároz, arra hívja fel a figyelmet, hogy az eredetben ott a vég – s ez az az alap gondolat, amely az elemzésemet áthatja.

² A *magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* szerint a *kezd* szónak a „kéz főnév származékaént való magyarázata hang-, alak-, és jelentéstani szempontból egyaránt nehézségekbe ütközik.”